

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

พิธีศพ เป็นพิธีกรรมที่ได้รับความสำคัญเสมอในสังคมไทย เนื่องจากเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตายของบุคคลซึ่งเคยเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกับคนสังคม การตายถือเป็นการเปลี่ยนสถานภาพจากการมีชีวิตสู่การไม่มีชีวิต ดังนั้นการที่ญาติมิตรของผู้ตายได้จัดให้มีพิธีศพขึ้นก็เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูและผลทางสังคมอีก เช่น เป็นการแสดงฐานะของทั้งผู้ตายและเจ้าภาพผู้จัดงาน

พิธีศพในประเทศไทย ส่วนใหญ่จะมีการดำเนินงานที่คล้ายคลึงกัน โดยจะมีความแตกต่างกันบ้างในส่วนรายละเอียดของพิธี สำหรับพิธีศพในล้านนานั้น จะมีรายละเอียดในการจัดงานพิธีที่แตกต่างไปจากพิธีศพของภาคกลางและภาคอื่นๆ โดยทั่วไป จะมีการจัดให้มีงานศพเพื่อเคารพศพเป็นเวลาประมาณ 3-7 วัน ซึ่งในรายละเอียดที่แตกต่างก็คือ จะมีการนำวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในชุมชนมาวางประกอบในพิธีศพ เช่น ฝ้ายาม ดุงเหล็กดุงทอง บาตรพระ ถงห่อเข้าคว้น และ ดุงสามหาง สำหรับสิ่งของที่นำมาประกอบในพิธีศพแบบล้านนาแต่ละอย่าง ล้วนมีความหมายทั้งในแนวทางหลักพุทธศาสนาและตามแนวความเชื่อของชาวบ้าน ในพิธีศพแบบล้านนาปัจจุบันยังนิยมนำศพมาใส่ใน *ปราสาทศพ* โดยเชื่อว่าจะทำให้ผู้ตายได้อยู่ใน *ปราสาทศพ* นั้น และเป็นการแสดงถึงฐานะของผู้จัดงานอีกด้วย ซึ่งในอดีตจะมีเพียงพระสงฆ์ชั้นสูงหรือเจ้านายในราชสำนักเท่านั้นที่จะใช้*ปราสาทศพ*ได้ รายละเอียดที่แตกต่างกันระหว่างพิธีศพแบบล้านนากับของภาคอื่นๆ ก็คือในช่วงเวลากลางคืนระหว่างที่มีการตั้งศพไว้ จะจัดให้มีการเทศน์หลังจากการสวดอภิธรรมในแต่ละวัน จะมีการเทศน์ด้วยคัมภีร์จากใบลานเพื่อเป็นทานแก่ผู้ตายหรือเรียกว่า *ธัมมทานหาผีตาย*

การเทศน์ดังกล่าวนี้ ในอดีตจะใช้วรรณกรรมเพื่อเทศน์ในพิธีศพอยู่ 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกจะเป็นวรรณกรรมประเภทอนิสงส์ ประกอบไปด้วย *อนิสงส์สัตพทาน* *อนิสงส์ล้างคาบ* *อนิสงส์หน้าศพ* *อนิสงส์คนตาย* *อนิสงส์ผ้าบังสุกุล* *อนิสงส์เผาศพ* วรรณกรรมในกลุ่มอนิสงส์นี้ โดยภาพรวมแล้วจะมีเนื้อหาของวรรณกรรมที่เป็นหลักคือ ประการแรกมีเนื้อหาของวรรณกรรมที่ชี้แนะให้คนผู้มาร่วมในพิธีศพและได้ฟังเทศน์คัมภีร์อนิสงส์ ได้ร่วมกันกระทำกิจกรรมต่างๆ ทางศาสนา โดยในเนื้อหาของวรรณกรรมมักจะมีการระบุถึงผลประโยชน์ที่ผู้ทำประกอบกิจกรรมจะได้รับหากได้กระทำบุญตามที่ได้กำหนดไว้ในวรรณกรรม เช่น เมื่อทำบุญหรือร่วมทำกิจกรรมใน

พิธีศพ โดยการร่วมอยู่ในขบวนศพหรือการตามขบวนศพไปจนถึงป่าช้า ดังที่ระบุไว้ในวรรณกรรม ก็จะได้รับอานิสงส์ คือจะได้ผลตอบแทนจากการกระทำนั้น โดยได้ไปเสวยสุขในสวรรค์เมื่อคนผู้นั้นเสียชีวิตไป และการใช้ชีวิตอยู่บนสวรรค์ก็มักจะเป็นช่วงเวลาที่ยาวนาน เพื่อจูงใจให้คนในสังคมได้เกิดความต้องการที่จะช่วยงานในพิธีศพให้มากขึ้น ประการที่สอง เป็นการให้ความหมายกับวัตถุประสงค์ของและกิจกรรมในพิธีกรรมว่า มีที่มาอย่างไร และความสำคัญที่จะต้องมียัตถุหรือการกระทำนั้นในพิธีศพ เช่น ใน *อานิสงส์ล้างบาป* ที่จะกล่าวถึงข้อควรกระทำต่างๆ ในพิธีศพอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การจัดการกับร่างกายของศพไปจนถึงการเผาศพ และยังกล่าวถึงความสำคัญของการที่จะต้องมียัตถุลักษณะวัตถุว่าเพื่อเป็นเครื่องเตือนให้ผู้พบเห็นได้รำลึกถึงหลักข้อธรรมที่แสดงถึงหลักแห่งความจริงของชีวิตมนุษย์ เช่น เรื่องไตรลักษณ์ เป็นต้น

นอกจากนี้เนื้อหาของวรรณกรรมประเภทอานิสงส์ ยังเน้นให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รับทราบถึงแนวคิดทางปรัชญาของศาสนาพุทธเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย กล่าวคือ มีแนวคิดที่ต้องการให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ระลึกรู้เสมอว่า การมีชีวิตอยู่นั้นเป็นเรื่องที่ไม่แน่นอน คนเรานั้นอาจจะเสียชีวิตลงเมื่อใดก็ได้ ดังนั้นจึงควรที่จะหมั่นกระทำความดีและร่วมมือในกิจกรรมทางศาสนาต่างๆ และวรรณกรรมประเภทอานิสงส์ ยังเป็นวรรณกรรมที่มีส่วนช่วยในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมอีกประการหนึ่งด้วย ดังจะเห็นได้ว่า การที่วรรณกรรมอานิสงส์มีเนื้อหาที่เชิญชวนให้ผู้ฟังมาร่วมในกิจกรรมในพิธีศพ รวมทั้งการระบุจำนวนของผลบุญที่จะได้รับ ล้วนมีส่วนทำให้เกิดการช่วยเหลือกันในชุมชน และเกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในสังคมชุมชนทั้งสิ้น

ส่วนในอีกประเภทจะเป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน ได้แก่วรรณกรรมเรื่อง *มหาอุลลนิพพาน มัลลยโปรด มาตาปิตุ มหาวิบาก เปตพลี กรรมวิบาก และเทวทูตทั้ง 5* โดยวรรณกรรมในกลุ่มนี้จะมีการเรียบเรียงเนื้อหา เพื่อต้องการให้ข้อคิดกับผู้ฟังในเรื่องของความไม่แน่นอนของสังขารร่างกาย ผลของกรรมที่จะได้รับในชาติหน้าจากการกระทำในชาตินี้ และมักจะแฝงการสอนให้ประพฤตินในสังคมอย่างถูกต้องตามหลักศาสนาพุทธ ซึ่งวรรณกรรมคำสอนหลายเรื่องก็จะมีนิทานธรรมเป็นเนื้อหาหลัก เพื่อเป็นการเล่าให้ผู้ฟังได้รับความเพลิดเพลินและเข้าใจในหัวข้อธรรมะต่างๆ ได้ง่ายขึ้น เช่นในคัมภีร์เรื่อง *มหาวิบาก* และ *มัลลยโปรด* วรรณกรรมคำสอนส่วนใหญ่จะเป็นการสอนแบบให้ข้อคิด กล่าวคือเป็นการยกตัวอย่างการกระทำผิดศีลธรรมและต้องได้รับผลกระทบนั้น เช่น ใน *มัลลยโปรด เปตพลี มหาวิบาก และกรรมวิบาก* เป็นต้น เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความหวาดกลัวในผลกระทบและหันมากระทำดีในที่สุด

วรรณกรรมคำสอนที่ถูกลำมาใช้ในพิธีศพนั้น ในปัจจุบันยังนิยมที่จะนำวรรณกรรมหลายๆ เรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความตายหรือการพลัดพรากมาใช้เพิ่มเติมจากวรรณกรรมที่นิยมใช้ในอดีต เช่นเรื่อง *มาตาปิตุ* หรือ *เทวทูตทั้ง 5* มาใช้เพิ่มเติม ซึ่งทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่า ใน

อนาคตน่าจะมีผู้นำเอาวรรณกรรมคำสอนเรื่องอื่นๆ มาใช้ในพิธีศพเพิ่มมากขึ้นอีกด้วยเหตุผลในการนำมาใช้ต่างๆ กัน

ประเภทที่สาม จะเป็นวรรณกรรมที่นิยมใช้ในปัจจุบันหรือบางเรื่องก็เป็นความนิยมเฉพาะในพื้นที่หนึ่ง โดยอาจเป็นการนำวรรณกรรมประเภทอื่นๆ เช่น *มหาชาติ* หรือ *ตำนาน* รวมทั้งการปาฐกถาธรรมหรือการเทศน์ปากเปล่าที่คนล้านนาสมัยก่อนไม่นิยมเพราะถือว่าไม่ได้มาจากพระพุทธรเจ้า มาใช้ในพิธีศพแทนการใช้วรรณกรรมประเภทเดิม โดยเนื้อหาของคัมภีร์แต่ละประเภทที่นำมาใช้ตามความนิยมนี้ จะทำให้จุดประสงค์ในการเทศน์คัมภีร์และการรับรู้ของผู้ฟังต่างไปจากวรรณกรรมประเภทเดิม อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมแบบมหาชาตินั้น จะเน้นจุดประสงค์ที่ความบันเทิงเป็นหลัก โดยจะมีการนิมนต์พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในการเทศน์ มาเทศน์คัมภีร์ *มหาชาติ* ส่วนวรรณกรรมตำนานนั้น ที่นำมาใช้แสดงพระธรรมเทศนาก็น่าจะมาจากความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และเนื้อหาที่กล่าวถึงบาปบุญคุณโทษ ส่วนการปาฐกถาธรรม ก็จะเป็นการพูดคุยเล่าเรื่องราวต่างๆ ให้ฟังกันเป็นส่วนใหญ่ โดยมีการนำเอาสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน มาเล่าเสริมเพื่อให้เกิดความน่าสนใจ ซึ่งนับเป็นการปรับเปลี่ยนการใช้วรรณกรรม มาใช้อย่างหลากหลายมากขึ้น

จากการศึกษาพบว่า หากต้องการจะศึกษาเนื้อหาของการสื่อสารซึ่งในที่นี้ก็คือ วรรณกรรมประเภทต่างๆ ก็จะต้องเข้าใจถึงสภาพแวดล้อม สถานการณ์ในขณะที่มีการสื่อสารนั้นด้วย ซึ่งจะทำให้สามารถนำความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวมานั้น มาเป็นผลสรุปในการศึกษาเรื่องกำหนดผู้ใช้และบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมในพิธีศพ ทั้งนี้ ในพิธีศพแบบล้านนา ได้ปรากฏผู้ใช้วรรณกรรมอยู่ 3 กลุ่มคือ พระสงฆ์ อาจารย์วัด และ เจ้าภาพของงาน ในอดีตนั้น พระสงฆ์จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเลือกเรื่องที่จะนำมาเทศน์ในพิธีศพ ซึ่งจะแตกต่างจากในปัจจุบันที่มีการนำวรรณกรรมประเภทอื่นนอกเหนือจากที่เคยเทศน์กันในอดีตมาใช้เทศน์ในพิธีศพเป็นอย่างมาก

ในปัจจุบัน เจ้าภาพของงานนิยมให้มีการเทศน์ด้วยจุดมุ่งหมายที่แตกต่างออกไปจากการนำวรรณกรรมมาใช้เทศน์ในพิธีศพอย่างที่เคยเป็นมาในอดีต และสาเหตุที่มีการนำวรรณกรรมประเภทต่างๆ และการปาฐกถาธรรม มาใช้แสดงพระธรรมเทศนาในพิธีศพแบบล้านนามากขึ้นในปัจจุบันนั้น น่าจะเป็นเพราะการที่ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับบริบทต่างๆ ในสภาพแวดล้อม และสถานการณ์ของการสื่อสารในพิธีศพกับตัววรรณกรรมได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีต ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวรรณกรรมที่เคยมีผลต่อความเชื่อต่อคนและชุมชน คนผู้เป็นผู้ใช้วรรณกรรมจึงได้ปรับใช้วรรณกรรมประเภทอื่นเพื่อผลตอบสนองความต้องการของผู้ใช้วรรณกรรมในด้านอื่นๆ รวมทั้งยังคงจุดมุ่งหมายบางประการของการนำวรรณกรรมมาใช้เทศน์ในพิธีศพด้วย จากผลการศึกษาอาจกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการนำวรรณกรรมเรื่องต่างๆ มาใช้ในพิธีศพปัจจุบัน ดังนี้คือ

ก. เพื่อตอบสนองความเชื่อในเรื่องชีวิตหน้า วรรณกรรมเรื่องต่างๆ ที่นำมาเทศน์ในพิธีศพ ยังคงตอบสนองต่อความเชื่อในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ที่จะทำให้ผู้ตายได้ไปสู่สุคติ ทั้งนี้ความเชื่อในเรื่องของชีวิตหลังความตายยังส่งผลต่อวัตถุประสงค์ของการใช้วรรณกรรมในข้อต่อไปด้วย กล่าวคือ

ข. เพื่อไม่ให้บรรยากาศในพิธีศพเศร้าโศกจนเกินไป การที่คนในลัณนามีความเชื่อในเรื่องของชีวิตหลังความตายว่าเป็นเพียงการเปลี่ยนสถานะไปสู่การมีชีวิตในอีกรูปแบบหนึ่ง ตามความเชื่อที่ปรากฏจากเนื้อหาของวรรณกรรมเรื่องต่างๆ ที่มักจะกล่าวถึงชีวิตหลังความตายว่าหากกระทำความดีก็จะไปสวรรค์ แต่หากกระทำความชั่วจะตกนรก ดังนั้นในพิธีศพของคนลัณนาจึงมักจะต้องการให้มีการจัดงานที่มีบรรยากาศไม่เงียบเหงามากนัก และโดยมากมักจะมีกิจกรรมเพื่อความบันเทิงต่างๆ อาทิ การเล่นการพนัน หรือการดื่มสุรา เป็นต้น การเลือกเรื่องวรรณกรรมที่จะนำมาเทศน์ในพิธีศพจึงคำนึงถึงความต้องการในข้อนี้เป็นสำคัญด้วย วรรณกรรมเช่น มหาชาติ จึงมีผู้นิยมนำมาเทศน์ในพิธีศพกันอย่างแพร่หลาย โดยที่ยังคงความสำคัญของวัตถุประสงค์ในการเทศน์ในพิธีศพอยู่เช่นเดิมด้วย

ค. เพื่อทำให้คนที่มาร่วมงานเข้าใจในข้อธรรมต่างๆ จากหลักคำสอนที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาของวรรณกรรมแต่ละประเภท

จากการศึกษาพบว่าการใช้วรรณกรรมในพิธีศพแบบลัณนานั้นจะมีประสิทธิภาพที่ดีเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่เงียบสงบ มีความศักดิ์สิทธิ์ อันจะทำให้ผู้ที่มาร่วมงานมีความตั้งใจในการฟังการแสดงพระธรรมเทศนา เมื่อประกอบกับการใช้วรรณกรรมที่เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ก็จะทำให้มีสมาธิในการฟังมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันหากเป็นบรรยากาศงานที่เจ้าภาพจัดขึ้นในสถานที่ที่พลุกพล่าน ก็จะทำให้ผู้ฟังขาดสมาธิในการฟัง เมื่อประกอบกับการที่เจ้าภาพของงานต้องการที่จะทำให้บรรยากาศภายในงานไม่เกิดความเศร้าโศกมากนัก จึงได้นิมนต์พระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเทศน์ เช่นเรื่อง มหาชาติ โดยมีจุดประสงค์ข้อหลักเพื่อต้องการให้ผู้มาร่วมงานสพเกิดความเพลิดเพลิน ลืมความเศร้าโศกเสียใจ ซึ่งปกติแล้ว จากความเชื่อของคนลัณนามักจะมองว่าการตายเป็นเพียงการเปลี่ยนสถานภาพหนึ่งไปสู่อีกสถานภาพหนึ่ง ดังนั้นการตายจึงถือเป็นเรื่องสามัญธรรมดาที่จะต้องเกิดขึ้นกับทุกคน ประกอบกับคำสอนในวรรณกรรมที่มักจะเน้นให้มีการเตรียมพร้อมทั้งชีวิตในภพหน้า กล่าวคือให้หมั่นกระทำความบุญตามหลักคำสอนของศาสนาเพื่อที่จะเป็นทุนในการใช้ชีวิตที่ดีกว่าตามความเชื่อของลัณนา ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาของวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพแบบลัณนานั้น เป็นการตอกย้ำความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องชีวิตหน้าและมีผลต่อการดำเนินพิธีกรรม ทำให้พิธีที่เกี่ยวกับความตายของคนลัณนานี้ดำเนินไปตามหลักปรัชญาทางพุทธศาสนา

คือให้มองชีวิตและความตายเป็นเรื่องสามัญ จึงพยายามทำให้พิธีศพนั้นมีลักษณะที่เรียบง่ายและไม่
มีบรรยากาศที่เศร้าโศก

จากผลการศึกษายังสามารถสรุปได้ว่า วรรณกรรมประเภทต่างๆ ที่นำมาใช้ในพิธีศพ
นั้นจะมีบทบาทต่อสังคมล้านนาคือ

1. เป็นการเผยแพร่หลักคำสอนทางศาสนา
2. มีคุณค่าและมีบทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ในสังคมชุมชน คือเป็นการแสดงความ
เคารพ ความมีน้ำใจของตนเอง และเป็นการแสดงควมมีส่วนร่วมของตนกับกิจกรรมที่จัดขึ้นใน
ชุมชนอีกด้วย
3. เป็นส่วนประกอบและมีบทบาทที่สำคัญในพิธีศพ เนื่องจากทำให้พิธีกรรมมีความ
ศักดิ์สิทธิ์เพิ่มมากขึ้น ซึ่งภายหลังจากการเคารพศพตามประเพณีแล้ว การเทศน์ธรรมเรื่องต่าง ๆ เป็น
ช่วงเวลาที่ทำให้คนที่มาร่วมงานได้สงบจิตใจและตั้งใจฟังธรรมเรื่องนั้น นอกจากนี้ การแสดงพระ
ธรรมเทศนาแบบเพื่อสั่งสอนหรือการแสดงพระธรรมเทศนาแบบปาฐกถาธรรมยังแฝงวัตถุประสงค์
เพื่อช่วยควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมผ่านข้อหลักธรรมทางศาสนาอีกด้วย.

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยการวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้ในพิธีศพแบบล้านนา พบว่ามีประเด็น
ที่สนใจในการศึกษาต่อไปอีกดังนี้คือ

1. น่าจะมีการศึกษาวิจัยวรรณกรรมที่ใช้ในพิธีกรรมอื่นๆ ที่ปรากฏในล้านนาด้วยการ
ศึกษาในแง่ของการสร้างและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม
2. ศึกษาเนื้อหาของวรรณกรรมในพิธีกรรมด้วยวิธีการวิเคราะห์วรรณกรรมแนวทาง
ต่างๆ รวมทั้งการปริวรรตวรรณกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่อีกมาก